

حقوق تجارت ۴

درآمدی بر حقوق ورشکستگی و نظام‌های آن

برگرفته از جلسات تدریس دکتر اسماعیل عباسی

فهرست مطالب

جلسه اول: ورشکستگی در حقوق تجارت: مفهوم، منابع قانونی و نظام‌های رسیدگی.....	۴
مقدمه و روش تدریس	۴
نحوه نمره‌دهی:	۴
منابع درس	۴
مفهوم ورشکستگی و اصطلاحات مرتبط	۵
سیستم‌های رسیدگی به ورشکستگی	۵
جلسه دوم: مفاهیم و نظام‌های حقوقی در مواجهه با بدهکاران: از ورشکستگی تا اعسار و افلاس.....	۷
مرور مباحث جلسه اول: ورشکستگی، توقف و نظام‌های رسیدگی	۷
نهادهای حقوقی در مواجهه با بدهکاران غیرتاجر	۸
تمایز اصطلاحات حقوقی	۹
شرایط صدور حکم ورشکستگی	۱۰
سؤال برای جلسه آینده	۱۰
جلسه سوم: ورشکستگی شرکت‌های دولتی.....	۱۰
۱. شرایط صدور حکم ورشکستگی:	۱۱
۲. شرط اول: تاجر بودن:	۱۱
۳. ورشکستگی شرکت‌های دولتی:	۱۱
۴. تفاوت اصطلاحات مرتبط:	۱۳
۵. سیستم مرحله‌ای ورشکستگی در ایران:	۱۳
جلسه چهارم: توقف از تأدیه دیون و شرایط صدور حکم ورشکستگی.....	۱۴
۱. معنای توقف از تأدیه دیون	۱۴

۲. شرایط مربوط به دین در توقف ۱۵
۳. وضعیت تاجر متوفی در ورشکستگی (بررسی ماده ۴۱۲ قانون تجارت و ماده ۲۷۴ قانون امور حسبی) ۱۶
۴. متقاضیان صدور حکم ورشکستگی ۱۷
۵. دادگاه صالح برای صدور حکم ورشکستگی ۱۷
۶. مندرجات حکم ورشکستگی ۱۸
- جلسه پنجم: مندرجات حکم ورشکستگی (بخش اول) - تاریخ توقف، عضو ناظر و مهر و موم
اموال ۲۰
- مقدمه و مروری بر مطالب گذشته ۲۰
- مندرجات حکم ورشکستگی ۲۰
- خلاصه نکات کلیدی: ۲۳
- جلسه ششم: مندرجات حکم ورشکستگی (مهر و موم اموال، توقیف تاجر، تعیین مدیر
تصفیه) و آثار حکم ورشکستگی ۲۴
۱. قرار مهر و موم اموال تاجر ورشکسته (مورد پنجم از مندرجات حکم ورشکستگی) ۲۴
۲. قرار توقیف تاجر ورشکسته (مورد ششم از مندرجات حکم ورشکستگی) ۲۶
۳. تعیین مدیر تصفیه (مورد هفتم از مندرجات حکم ورشکستگی) ۲۶
۴. آثار حکم ورشکستگی ۲۸
- جلسه هفتم: آثار صدور حکم ورشکستگی (بخش اول) ۲۹
۱. اثر حکم ورشکستگی نسبت به خود تاجر ورشکسته ۲۹
۲. قائم مقامی مدیر یا اداره تصفیه به جای تاجر ورشکسته ۳۰
۳. حال شدن دیون معجل تاجر ورشکسته ۳۱
- جلسه هشتم: آثار حکم ورشکستگی بر بستانکاران، بدهکاران و اموال اشخاص ثالث ۳۲
۱. اثر حکم ورشکستگی نسبت به بستانکاران (طلبکاران) تاجر ورشکسته ۳۳
۲. اثر حکم ورشکستگی نسبت به بدهکاران و دارندگان اموال تاجر ورشکسته ۳۴
۳. اثر حکم ورشکستگی نسبت به اموال و اسناد اشخاص نزد تاجر ورشکسته ۳۴
- جلسه نهم: آثار حکم ورشکستگی بر اموال و اسناد اشخاص نزد تاجر ۳۶
۱. مقدمه ۳۶
۲. قاعده کلی استرداد اموال ۳۶
۳. مصادیق خاص استرداد اموال و اسناد ۳۶
۴. خلاصه نهایی ۳۹
- جلسه دهم: آثار حکم ورشکستگی - معاملات و اصطلاحات مرتبط ۳۹

۱. ادامه مبحث «آثار حکم ورشکستگی نسبت به اموال و اسناد اشخاص نزد تاجر» ۳۹
۲. اثر حکم ورشکستگی نسبت به معاملات تاجر ورشکسته ۴۰
۳. جمع‌بندی مفاهیم و اصطلاحات مرتبط با ورشکستگی ۴۲
۴. اولویت‌بندی طلبکاران و مستثنیات دین ۴۳
- جلسه یازدهم: اثر حکم ورشکستگی بر معاملات و اموال تاجر ورشکسته و اشخاص ثالث .. ۴۴
۱. مرور کلی بر زمان‌بندی بررسی معاملات تاجر ورشکسته ۴۴
۲. تکمیل بحث معاملات انجام‌شده در دوره توقف (دوره مشکوک) ۴۴
۳. اثر حکم ورشکستگی نسبت به معاملات پس از صدور حکم ورشکستگی ۴۶
۴. اثر حکم ورشکستگی شرکت‌های تجاری نسبت به شرکا و بالعکس ۴۷
- جلسه دوازدهم: فرایند تصفیه ورشکستگی و نهادهای مرتبط ۴۹
۱. ارکان تصفیه ورشکستگی ۴۹
۲. اقدامات اولیه و مقدماتی تصفیه ۵۰
۳. تعیین دارایی تاجر ورشکسته ۵۰
۴. فروش اموال تاجر ورشکسته ۵۱
۵. پرداخت مطالبات طلبکاران و طبقه‌بندی آن‌ها ۵۱
۶. قرارداد ارفاقی قرارداد ارفاقی ۵۲
۷. اعاده اعتبار اعاده اعتبار ۵۳
۸. نهادهای مرتبط با وضعیت مالی بدهکاران (خارج از ورشکستگی) ۵۳

توجه: این محصول (درسنامه کنونی و فایل صوتی پادکست) با استفاده از فایل صوتی جلسات، داده‌های جانبی و ارائه دستوالعمل‌هایی با کمک **هوش مصنوعی** ساخته شده است. متن ارائه شده ممکن است در صد صحیح نباشد.

جلسه اول: ورشکستگی در حقوق تجارت: مفهوم، منابع قانونی و نظام‌های رسیدگی

مقدمه و روش تدریس این درس با هدف یادگیری تحلیلی و استدلالی ارائه می‌شود، نه صرفاً حفظی. مشارکت فعال دانشجویان در کلاس و گروه واتس‌اپی تشویق می‌شود.

نحوه نمره‌دهی:

- ۱۰ نمره برای فعالیت‌های کلاسی و مشارکت در طول ترم.
- ۱۰ نمره برای نمره کتبی ورقه امتحان.
- مشارکت در کلاس: پاسخ به سوالات استاد، طرح مباحث تکمیلی، پرسش سوال، یا بیان اشکالات و ابهامات.
- مشارکت در گروه واتس‌اپی: طرح سوال یا ابهام، یا اشتراک مقالات مرتبط.
 - نکته مهم امتحانی: عدم مشارکت در کلاس می‌تواند منجر به کسر نمره از بخش فعالیت‌های کلاسی شود.

منابع درس برای آمادگی در درس ورشکستگی، استاد منابع زیر را توصیه می‌کند:

- **جزوه**: جزوه‌ای که توسط یکی از دانشجویان تهیه شده و در صورت دسترسی، استاد آن را در اختیار قرار خواهد داد.
- **کتاب**: مطالعه کتاب‌های حقوق تجارت در زمینه ورشکستگی.
 - کتاب‌های مفصل (مانند کتاب دکتر صقری) برای مطالعه عمیق‌تر مناسب هستند اما برای آمادگی آزمون، کتاب‌های مختصرتر توصیه می‌شوند.
 - **توصیه استاد برای کتاب مختصر و مفید (به ترتیب اولویت):**
 ۱. کتاب ورشکستگی مرحوم استاد کاویانی. روان و ساده، جامع
 ۲. کتاب دکتر اسکینی.
 ۳. کتاب مرحوم دکتر ستوده.
- **قانون**: مطالعه مستقیم قوانین مربوط به ورشکستگی اکیداً توصیه می‌شود.
 - ۱. **قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱**:
 - مواد ۴۱۲ تا ۵۷۵. (تقریباً ۱۶۳ ماده که توصیه می‌شود روزانه ۱۰-۱۲ ماده مطالعه شود).
 - احکام پراکنده در قانون تجارت راجع به ورشکستگی.
 - ۲. **لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷**: (مربوط به شرکت‌های سهامی، مانند ماده ۱۴۳).
 - ۳. **قانون اداره تصفیه امور ورشکستگی مصوب ۱۳۱۸**.
 - ۴. **احکام پراکنده در سایر قوانین**:
 - **قانون مدنی**: (مثال‌ها: ماده ۷۷۰ در مورد صلح بر دین، ماده ۱۲۶ در مورد نفقه شوهر ورشکسته، ماده ۱۲۳۱ در مورد قیمومت فرد ورشکسته به تقصیر، ماده ۱۲۴۸ در مورد عزل قیم ورشکسته به تقصیر یا تقلب، ماده ۱۲۶۵ در مورد اقرار ورشکسته).

- **قانون بیمه اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه (شخص ثالث) (در مورد ورشکستگی شرکت‌های بیمه).**
- **قانون پولی و بانکی و سایر قوانین مرتبط.**
- **اهمیت مطالعه قانون:** توصیه می‌شود مواد قانونی مرتبط را حتی در حین رفت‌وآمد یا روی گوشی همراه مطالعه کنید تا در ذهن شکل بگیرند.

مفهوم ورشکستگی و اصطلاحات مرتبط

- **تعریف ورشکستگی :**
 - ورشکستگی یک نهاد و تأسیس حقوقی مختص تجار است.
 - این نهاد مربوط به تجاری است که بدهکار هستند و بدهی خود را نمی‌پردازند (یا نمی‌توانند بپردازند).
- **توقف :**
 - حالتی که تاجر بدهی‌های خود را نپردازد یا نتواند بپردازد، "تَوَقُّف" نامیده می‌شود.
 - **ماده ۴۱۲ قانون تجارت:** ورشکستگی تاجر یا شرکت تجاری، در نتیجه توقف از تأدیه وجوهی که بر عهده اوست، حاصل می‌شود.
 - **علل توقف:** توقف می‌تواند دلایل متعددی داشته باشد، مانند تحریم‌ها، نوسانات نرخ ارز، افزایش تعرفه‌های گمرکی و هر آنچه که وضعیت مالی تاجر را مختل کند.
- **تمایز ورشکستگی حقوقی و عرفی :**
 - در عرف، ممکن است به تاجری که بدهی‌هایش را پرداخت نمی‌کند، ورشکسته بگویند.
 - اما از نظر حقوقی، تاجر زمانی ورشکسته محسوب می‌شود که "حکم ورشکستگی" او از دادگاه صادر شده باشد.
 - تاجری که هنوز حکم ورشکستگی برایش صادر نشده ولی دیون خود را نمی‌پردازد (چه عمدی و چه از روی عدم توانایی، حتی اگر مال داشته باشد اما نتواند آن را به وجه نقد تبدیل کند)، در حالت "توقف" قرار دارد.
- **مشمولین ورشکستگی :**
 - ورشکستگی مختص تجار است.
 - منظور از "تجار" هم اشخاص حقیقی تاجر است و هم شرکت‌های تجاری (موضوع ماده ۲۰ قانون تجارت).

سیستم‌های رسیدگی به ورشکستگی

هنگامی که یک تاجر در وضعیت توقف قرار می‌گیرد، نظام‌های حقوقی کشورها دو روش کلی برای رسیدگی به آن دارند:

۱. سیستم تک‌مرحله‌ای (Single-Stage System)

- **تعریف:** در این سیستم، به محض اینکه دادگاه احراز کند تاجر در وضعیت توقف قرار دارد، باید حکم ورشکستگی را صادر کند.
- **عدم وجود راهکار میانی:** در این سیستم، هیچ نهاد یا تأسیس حقوقی میانه‌ای بین "توقف" و "صدور حکم ورشکستگی" وجود ندارد که هدفش نجات تاجر از وضعیت توقف باشد.
- **نظام حقوقی ایران:**
 - **قانون تجارت ایران مبتنی بر سیستم تک‌مرحله‌ای است.**
 - **ماده ۴۱۲ قانون تجارت** مستقیماً پس از احراز توقف، به ورشکستگی اشاره می‌کند و نهادهای واسطه برای کمک به تاجر پیش‌بینی نکرده است.
 - **نکته قضایی:** با این حال، دادگاه‌ها می‌توانند با **سخت‌گیری در احراز مفهوم "توقف"**، مانع از صدور فوری حکم ورشکستگی شوند. به این معنی که اگرچه تاجر ممکن است برخی بدهی‌ها را نپرداخته باشد، اما دادگاه با بررسی جامع اوضاع و احوال مالی و تجاری تاجر، ممکن است تشخیص دهد که هنوز "توقف" به معنای کامل حاصل نشده و بدین ترتیب به تاجر فرصت دهد تا خود را بازیابی کند.
 - **نکته مهم امتحانی:** عملاً در ایران، اگر طلبکاران دادخواست ندهند یا خودشان با تاجر مدارا کنند، تاجر به ورشکستگی کشیده نمی‌شود.

۲. سیستم دومرحله‌ای (Two-Stage System)

- **تعریف:** در این سیستم، پیش از صدور حکم ورشکستگی، مرحله‌ای اولیه برای کمک به تاجر متوقف جهت خروج از وضعیت توقف پیش‌بینی شده است.
- **کشورهای نمونه:** برخی کشورها مانند آمریکا و فرانسه از این سیستم استفاده می‌کنند.
- **نهادهای مرحله اول:** در این سیستم، دو نهاد اصلی برای مرحله اول وجود دارد:
 - **الف. قرارداد ارفاقی پیشگیرانه (Preventive Amicable Agreement):**
 - **ماهیت:** یک قرارداد است.
 - **طرفین:** بین تاجر متوقف (تاجری که توقف او احراز شده) و طلبکاران او منعقد می‌شود.
 - **هدف:** ارفاق به تاجر متوقف به منظور کمک به او برای خروج از وضعیت توقف و پیشگیری از صدور حکم ورشکستگی و تبعات آن.
 - **شرایط:** تاجر باید دارای **حسن نیت** باشد و توانایی مالی و اوضاع و احوال بازار نیز به او امکان دهد که بتواند از این ارفاق بهره‌مند شود.
 - **مکانیسم:** این قرارداد در یک فرآیند مذاکراتی بین طرفین شکل می‌گیرد، نه همیشه با ایجاب و قبول ساده.
 - **ضمانت اجرا:** اگر تاجر به تعهدات و شروط این قرارداد عمل نکند یا موفق نباشد، حکم ورشکستگی او صادر خواهد شد.
 - **ب. بازسازی (Restructuring/Reorganization):**
 - **ماهیت:** یک نظام و چارچوب سازمانی است، نه یک قرارداد.
 - **مکانیسم:** یک مرجع یا دستگاه (مانند کمیته، نهاد عمومی یا دولتی) مسئولیت بازسازی امور تاجر متوقف را بر عهده می‌گیرد و با ظرفیت‌ها و پشتیبانی‌های قانونی به او کمک می‌کند تا خود را بازیابی و ساماندهی کند.